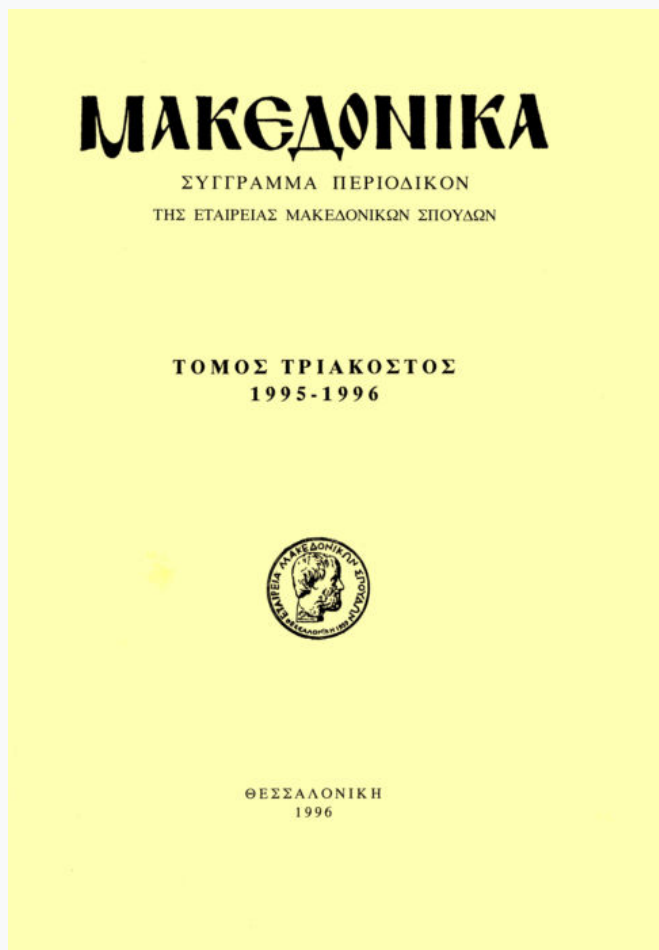

Μακεδονικά

Τόμ. 30, Αρ. 1 (1996)

**Βυζαντινή Μακεδονία: ένα επιστημονικό
συμπόσιο στην Μελβούρνη της Αυστραλίας**

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.250](https://doi.org/10.12681/makedonika.250)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (1996). Βυζαντινή Μακεδονία: ένα επιστημονικό συμπόσιο στην Μελβούρνη της Αυστραλίας. *Μακεδονικά*, 30(1), 329–335. <https://doi.org/10.12681/makedonika.250>

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΕΝΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΣΤΗΝ ΜΕΛΒΟΥΡΝΗ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ

Τό Αυστραλιανό Ίδρυμα Μακεδονικῶν Σπουδῶν ὀργάνωσε μέ ἀπόλυτη ἐπιτυχία ἀπό 10-17 Ἰουλίου 1996 τό τρίτο διεθνές ἐπιστημονικό συμπόσιο πού εἶχε ὡς θέμα του τήν Βυζαντινὴ Μακεδονία. Εἶχαν προηγηθεῖ δύο ἐνδιαφέροντα ἐπιστημονικά συμπόσια τό 1988 καί τό 1992 πού εἶχαν, καί πάλι, ὡς γενικό θέμα τους τήν Μακεδονία. Στό φετινό συμπόσιο παρουσίασαν ἰσαριθμὲς ἀνακοινώσεις εἴκοσι πέντε Ἕλληνες καί δώδεκα ξένοι πανεπιστημιακοί. Διακεκριμένοι Ἕλληνες καί ξένοι βυζαντινολόγοι ἀποτελοῦσαν τήν ἐπιστημονικὴ ὀργανωτικὴ ἐπιτροπὴ, ἐνῶ τήν γραμματειακὴ στήριξη ἀποτελοῦσαν γνωστά μέλη τῆς ἑλληνικῆς παροικίας τῆς Μελβούρνης μέ ἐπικεφαλῆς τόν ὀργανωτὴ τοῦ Συμποσίου καί Πρόεδρο τοῦ Αὐστραλιανοῦ Ἰδρυματος Μακεδονικῶν Σπουδῶν Δρ. Ἀναστάσιο Τάμη. Στὴν ὀργάνωσή του συμμετείχαν, μέ ἡθικὴ καί ὑλικὴ βοήθεια, ἑλληνικοὶ ὀργανισμοί, ἐφημερίδες, ἐπιχειρήσεις, μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως κλπ. τῆς ὁμογένειας τῆς Μελβούρνης. Οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου ἄρχισαν τὴν Δευτέρα 10 Ἰουλίου στὴν μεγάλῃ αἴθουσα Great Hall, τῆς Ἑθνικῆς Πινακοθήκης τῆς Victoria μέ χαιρετισμούς τοῦ Δρ. Α. Τάμη καί τοῦ Ἑλλῆνα Πρεσβευτῆ στὴν Αὐστραλία κ. Γ. Κωνσταντῆ. Στὴν συνέχεια ὁ Αὐστριακὸς ἀκαδημαϊκὸς καθηγητὴς κ. J. Koder μίλησε γιὰ τοὺς Μακεδόνες καί τὴν Μακεδονία στὴν Βυζαντινὴ περίοδο καί τόνισε ὅτι καθόλη τὴν διάρκεια τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τὴν Μακεδονία κατοικοῦσαν γνήσιοι Ἕλληνες Μακεδόνες. Ἀκολούθησε μουσικὸ κονσέρτο μέ τὴν Θεσσαλονικιὰ πιανίστρια δ. Αἰκάτ. Ἀσσημὴ καί τὴν ὀρχήστρα τοῦ Σπ. Ράνδου.

Τὴν Τρίτη 11 Ἰουλίου οἱ ἐργασίες τοῦ Συμποσίου συνεχίστηκαν σὲ μεγάλο ἀμφιθέατρο τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μελβούρνης μέ πρώτη ὁμιλήτρια τὴν ἐπικ. καθηγήτρια τοῦ Α.Π.Θ. κ. Διον. Μισίου πού ἀνέπτυξε τὸ θέμα *Ὁ ρόλος τῆς Μακεδονίας στὴ βυζαντινὴ περίοδο* ἢ κ. Μισίου ἐπεσήμανε ὅτι ἰδιαίτερα κατὰ τὴν ὑστερὴ βυζαντινὴ περίοδο ἡ Μακεδονία ταυτίζεται μέ τὴν βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, Μακεδόνες ἀποτελοῦν τὸν αὐτοκρατορικὸ στρατὸ καί ἐνισχύεται ἡ ἰδεολογικὴ ταύτιση Μακεδόνων καί αὐτοκρατορίας διὰ μέσου τοῦ δημοφιλὸς ἀναγνώσματος τῆς ζωῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἀκολούθως ὁ καθηγ. τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἰω. Ταρνανίδης παρουσίασε τοὺς *Μακεδόνες κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδο*. Ὁ ὁμιλητὴς σημείωσε ὅτι οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς εἶναι σαφεῖς ὀνομάζοντας τοὺς κατοίκους τῆς Μακεδονίας Μακεδόνες, ἐνῶ σὲ καμία περίπτωσι δὲν ὀνομάζουν ἔτσι τοὺς κατὰ καιροὺς κατερχομένους πρὸς τὴν Μακεδονία Σλάβους ἐπιδρομεῖς, μολοντί ὀρισμένοι ἐξ αὐτῶν φαίνεται νὰ ἐγκαθίστανται καί μονίμως (Ἀβάροι, Σλάβοι, Βούλγαροι κλπ.). Κατὰ τὸν κ. Ταρνανίδη οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς χρησιμοποιοῦν τὸν γεωγραφικὸ δρόμο Μακεδονία καί ἐπισημαίνουν τὴν ἑλληνικὴ συνείδησι πού εἶχαν οἱ Μακεδόνες κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδο. Ὁ Dion Smythe, ἱστορικὸς τοῦ Kings College, μίλησε γιὰ τοὺς *Μακεδόνες τὸν 11ο καί 12ο αἰ. στὴν βυζαντινὴν ἱστοριογραφία*, καί ἐπεσήμανε τὴν ἀτήρησι τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου στοὺς Μακεδόνες τῆς ἐποχῆς, ἐνῶ ὁ κ. J. Koder ἐπανάλαβε ὅτι σύμφωνα μέ τίς βυζαντινὲς πηγὰς ὁ δρόμος Μακεδονία ἐπενδύταν ὡς τὴν Θράκη, τὴν Ἡπειρὸ καί τὴν Θεσσαλία. Ὁ κ. Α. Schminck, τοῦ Πανεπιστημίου

της Φραγκοφύρης, παρουσίασε τούς Αυτοκράτορες της Μακεδονικής Δυναστείας και την Μακεδονία και την σύνδεσή τους με τούς αρχαίους Μακεδόνες και τόν Μ. Ἀλέξανδρο και την προβολή της χώρας αὐτῆς, μολοντί ὁ ἀρχηγέτης τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ἦταν ἀρμενικῆς καταγωγῆς. Ἡ καθηγῆτρια τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἀλκμήνη Σταυρίδου-Ζαφράκα ὑπεστήριξε στήν εἰσήγησή της ὅτι τὰ θέματα, αὐτές οἱ διοικητικές καί στρατιωτικές διαιρέσεις τῆς αυτοκρατορίας, θεσπίσθηκαν, ὅσον ἀφορᾷ τήν Βαλκανική στή τέλη τοῦ 7ου αἰ.: τό θέμα Θράκης στή 680-685, τό θέμα τῆς Ἑλλάδος μεταξύ 687-695 καί τό θέμα Κλεισούρας στή στενά τοῦ Στρυμόνος τό 688. Ἡ Θεσσαλονίκη ὑπαγόταν στό θέμα τοῦ Ἰλλυρικοῦ· στή τέλη τοῦ 8ου καί στίς ἀρχές τοῦ 9ου ἡ Μακεδονία ἀποσπάσθηκε ἀπό τό θέμα τῆς Θράκης καί ἀπό αὐτά τοῦ Στρυμόνος καί τῆς Θεσσαλονίκης. Τότε ἐμφανίσθηκαν καί οἱ τίτλοι τοῦ δονατός, τοῦ καπετανίου, τοῦ στρατηγοῦ τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Βερροίας, τοῦ Στρυμόνος, τῆς Δρουγουβιτίας καί Ἑδέσσης. Τόν 11ο καί 12ο αἰ. ἐμφανίσθηκαν νέα θέματα: αὐτά τῆς Ἀχρίδος, τῆς Σερβίας, τῶν Μογλενῶν, τῆς Κολωνείας, τῆς Στρούμιτζας, Ζαγορίων καί Μελενίκου. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐκκλησιαστική διοίκηση δέν ἀκολουθοῦσε πάντοτε τίς πολιτικές διαιρέσεις τῆς Μακεδονίας.

Ἡ καθηγῆτρια τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μάντσεστερ κ. Rosemary Morris ἀνεζήτησε τίς σχέσεις τῶν ἀγιορειτῶν πατέρων μέ τούς γείτονές τους σ' ὅτι ἀφορᾷ τίς σχέσεις ἰδιοκτησίας γαιῶν κατά τόν 10ο καί 11ο αἰ.: ἡ ὁμιλήτρια ἐπεσήμανε τήν ἀνάπτυξη ἰδιοκτησίας ἀγιορειτῶν στήν Μακεδονία καί τήν Θράκη, καί τίς συνέπειες πού εἶχε αὐτή στίς σχέσεις τους μέ τίς γειτονικές ἀγροτικές κοινότητες καί μεμονωμένα άτομα. Ἀκολουθῶς ἡ καθηγῆτρια τοῦ Α.Π.Θ. κ. Β. Νεράντζη-Βαρμάκης παρουσίασε, μέ βάση τίς βυζαντινές πηγές, τήν κατάσταση πού ἐπὶκαταῖτο στήν *Δυτική Μακεδονία κατά τόν 12ο καί 13ο αἰ.* Οἱ βυζαντινοί ἀρχιεπίσκοποι Ἀχρίδος Θεοφύλακτος (1089-1126) καί Δημ. Χωματιανός (1217-1235) ἄφησαν πολλές πληροφορίες γιά τήν πλούσια ἀγροτική οἰκονομία τῆς περιοχῆς, πού ὑπῆσθη πολλά πλῆγματα ἀπό τούς φεράγους σταυροφόρους πού ἐπέβαλαν βαρῆ φορολογία, ἀφαιμαξάν, μέ ἀλλεπάλληλες βίαιες στρατολογήσεις, τήν περιοχή ἀπό τό ἀνθρώπινο δυναμικό της, ἀλλά καί δημιουργήσαν νέες κοινωνικές τάξεις. Ἡ κ. Σ. Μανιάτη-Κοκκίνη, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, παρουσίασε μία εἰκόνα τῶν διεκδικήσεων ἐκκλησιαστικῶν καί λαϊκῶν στήν *Βυζαντινὴ Μακεδονία ἀπό τόν 12ο-14ο αἰ.* καί ὑπεστήριξε ὅτι μεγάλο μέρος τοῦ μακεδονικοῦ χώρου βρισκόταν ὑπὸ τῆς κατοχῆς ἐκκλησιαστικῶν ἐκπροσώπων, ἀλλά καί λαϊκῶν τῆς μέσης καί ἀνώτερης ἀστικῆς τάξης.

Σέ εἰδική ἐκδήλωση ἡ καθηγῆτρια τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard κ. Ἀγγελική Λαΐου-Θωμάδου μίλησε μέ θέμα *ἡ Θεσσαλονίκη καί ἡ Μακεδονία ἐπισημαίνοντας ὅτι ἡ πόλη τοῦ Ἀγ. Δημητρίου ὑπῆρξε τό πρὸ πολῦτιμο οἰκονομικό καί ἐμπορικό κέντρο τῆς αυτοκρατορίας, μέ σημαντικὴ πολιτισμικὴ κίνηση, τό κέντρο τῆς Βαλκανικῆς.*

Ἡ δευτέρα ἡμέρα τοῦ Συμποσίου (12 Ἰουλίου) ἦταν ἀφιερωμένη στήν Ἀρχαιολογία καί τήν Ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Μακεδονίας· πρῶτος ὁμιλητὴς τῆς ἡμέρας αὐτῆς ἦταν ὁ καθηγητὴς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἀριστοτέλης Μέντζος πού παρουσίασε τὴν *ἱστορία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς κατὰ τὴν πρώτην βυζαντινὴν περίοδον στήν Πιερία καί τὴν περιοχή της.* Ὁ κ. Μέντζος παρουσίασε σειρά βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν πού βρισκονται στό Δίο, στήν Πύdna-Κίτρος καί τόνισε τὴν ἄρτια ὁργανωμένη κοινωνικὴ ζωὴ τῆς περιοχῆς κατὰ τόν 7ο αἰ. ἐπισημαίνοντας, παραλλήλως, μία ἐνδιαφέρουσα σειρά ἀρχιτεκτονικῶν ἀρχῶν καί σχεδίων πού χαρακτηρίζαν τὸν Ἑλληνικὸ Μεσαίωνα ὑπὸ τὴν ἑλληνοχριστιανικὴν προοπτικὴν του. Ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Π.

Βοκοτόπουλος (ή ανακοίνωσή του αναγνώσθηκε από τον κ. Πλ. Θεοχαρίδη) μίλησε για την *τυπολογία των βυζαντινών εκκλησιών της μεσαιωνικής και ύστερης βυζαντινής περιόδου στην Μακεδονία*. Ο κ. Βοκοτόπουλος εξήτασε ποικίλους ναούς από τον 8ο-15ο αί., τις μεταλλαγές τους μές τον χρόνο, τα χαρακτηριστικά τους (βασιλική, βασιλική μετά τρούλλου, τρικόγχοι, τετράκογχοι κλπ.), τα κέντρα όπου εμφανίσθηκαν, τον ρόλο της Κωνσταντινουπόλεως, της Θεσσαλονίκης και του Άγιου Όρους ως χώρων δημιουργίας και της επιδράσεως που ήσκησαν σε γειτονικές χώρες, όπως η Θεσσαλία, ή Ήπειρος, ή Σερβία. Η διευθύντρια του Βυζαντινού Μουσείου Θεσσαλονίκης κ. Εύτυχια Νικολαΐδου-Κουρκουτίδου παρουσίασε τον πλούτο των *πρώιμων χριστιανικών μωσαϊκών στην Μακεδονία* που έδειχναν και την ακμάζουσα κοινωνία της Μακεδονίας και της Θεσσαλονίκης. Η κ. Νικολαΐδου έπεσήμωσε, ακόμη, ότι τα σωζόμενα μωσαϊκά στους ναούς της Άχειροποιήτου, του Άγ. Γεωργίου (Rotonda), του Άγ. Δημητρίου αποτελούν πολιτιστικούς θησαυρούς πρώτης τάξεως όχι μόνον για την Ελλάδα, αλλά και για τον παγκόσμιο πολιτισμό. Η καθηγήτρια του Α.Π.Θ. κ. Χρ. Μαυροπούλου-Τσιούμη παρουσίασε *Εικονογραφίες της Μακεδονίας κατά την μεσοβυζαντινή περίοδο*: ψηφιδωτά και τοιχογραφίες του Άγ. Δημητρίου, του Άγ. Γεωργίου, της Άγίας Σοφίας, της Παναγίας Χαλκίων, της Περιστερᾶς αποδεικνύουν από την μιά μεριά την ύψηλου επιπέδου αισθητική των Μακεδόνων και από την άλλη την άνηορή οικονομική κατάσταση τους. Και φυσικά την διάχυση της αισθητικής αυτής στην Βέρροια, την Καστοριά, την Πρέσπα. Ο ιστορικός της Τέχνης κ. Ε. Κυριακούδης μίλησε για *τά μνημεία της ζωγραφικής στην Μακεδονία κατά την περίοδο των Κομνηνών* επισημαίνοντας ότι τέτοια μνημεία ελάχιστα διασώθηκαν στην Κωνσταντινούπολη, ενώ, αντίθετως, πολλά διασώζονται στην Θεσσαλονίκη, την Καστοριά, την Βέρροια, τό Άγιον Όρος, την Άνω Μακεδονία, την Σερβία και την Βουλγαρία, που είχαν άμεση σχέση με την Θεσσαλονίκη, που ήταν πρώτης γραμμής καλλιτεχνικό κέντρο. Η Παλαιολόγειος περίοδος συνέχισε την περίοδο των Κομνηνών και έδωσε έξοχα δείγματα ζωγραφικής ιδιαίτερα στην Μακεδονία. Ο καθηγητής του Πανεπιστημίου των Τιράνων κ. Πύρρος Θώμος παρουσίασε, κατά την εισήγησή του, *τά Βυζαντινά Μνημεία στην Μ. Πρέσπα* που καλύπτουν την χρονική περίοδο από τον 12ο-14ο αί. Χαρακτηριστικό μνημείο αυτής της περιόδου ο ναός της Παρθένου στο νησάκι Maligrad και άλλα δύο-τρία κτισμένα σε φυσικά σπήλαια γύρω από την Πρέσπα και δυσκόλως προσπελάσιμα. Τά μνημεία αυτά, κατά τον κ. Θώμο, δεν παρουσιάζουν από αρχιτεκτονική άποψη ιδιαίτερο ενδιαφέρον, είναι όμως πολύ σημαντικά από την άποψη των μωσαϊκών και των φορητών εικόνων, που με τις επιγραφές τους παρέχουν, παρ'αλλήλως, ενδιαφέρουσες πληροφορίες για κοσμικές και εκκλησιαστικές προσωπικότητες της περιόδου. Ο Στέβος Subotic άσχολήθηκε με *τά δύο μεγάλα κέντρα της βυζαντινής ζωγραφικής στην Μακεδονία: την Άχρίδα και την Καστοριά*. Η Άχρίδα, ή άρχιεπισκοπή Πρώτης Ίουστινιανής, άπετέλεσε αντικείμενο εξαίρετου ενδιαφέροντος για την βυζαντινή αυτοκρατορία, γι' αυτό και στάλθηκαν εκεί εξέχοντες εκκλησιαστικοί άνδρες που επηρέασαν με την ζωή και τό έργο την κοινωνική και πνευματική ζωή της περιοχής· σημειωτέον ότι ή επίδραση αυτή επηρέασε όχι μόνον τό ελληνικό, αλλά και τό σλαβικό στοιχείο. Γνήσια έκφραση αυτής της άκμης ο ναός της Άγίας Σοφίας, που κτίσθηκε από Κωνσταντινουπολίτες ή Θεσσαλονικείς μάισοτες (μέσα 11ου αί.). Στόν ίδιο ναό προσητέθησαν και άλλα κτίσματα (πύργοι, νάρθηκες κλπ.). Στην ίδια εποχή κτίσθηκε και ή μονή του Άγίου Κλήμεντος και πλουτίσθηκε με δωρεές του σεβαστοκράτορος Ίσαακίου Δούκα. Σημαντική ήταν και ή επίδραση που άσκησε στην Άχρίδα, δημιουργώντας μάλιστα και τοπική σχολή, ο

Ίω. Θεριανός που επέζησε και στίς επόμενες δεκαετίες. Ο καθηγητής του Α.Π.Θ. κ. Κ. Χαραλαμπίδης παρουσίασε *στρατιωτικούς αγίους της μεσοβυζαντινής και ύστερο-βυζαντινής αγιολογίας στην Μακεδονία*, όπως οι άγιοι Γεώργιος, Δημήτριος, Θεόδωρος, Νέστωρ, Μερχούριος, Μηνάς και Προκόπιος, που ενέπνευσαν τους βυζαντινούς ζωγράφους, που τους θεώρησαν προστάτες της αυτοκρατορίας, φύλακες της ακεραιότητάς της και της πνευματικής κληρονομιάς της, αποδίδοντας, με την εικονογράφηση τους, την τιμή και τον σεβασμό του χριστιανικού λαού. Ο κ. Θεοχ. Παζαράς, καθηγητής του Α.Π.Θ., ασχολήθηκε με *την γλυπτική στην Μακεδονία κατά την μέση και ύστερη βυζαντινή περίοδο*. Πρόκειται, κυρίως, για διακοσμητικά μοτίβα (γεωμετρικά σχήματα, κύκλοι, ροζέτες, σταυροί κλπ.) που απαντώνται στο Πρωτάτον του 'Αγ. Όρους, στο Βατοπέδι, στη Ξενοφώντος, στην Παναγία Χαλκίων, στους 'Αγίους Αναργύρους της Καστοριάς. Κατά την Παλαιολόγειο εποχή, σημειώσε ο κ. Παζαράς, έχουμε μία έξαρση της βυζαντινής γλυπτικής που παρουσιάζει ποικίλες εναλλαγές σέ θέματα, τεχνικές, υλικά, επίκεντρο των οποίων υπήρξε ή Θεσσαλονίκη με τους τεχνίτες της. Ακολούθησε η κεντρική διάλεξη-εισήγηση της ημέρας από τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Ίωαννίνων κ. Ε. Χρυσό που παρουσίασε τό πρόγραμμα *ΣΟΦΙΑ: Μία ηλεκτρονική βιβλιοθήκη της Βυζαντινής Ιστορίας και Τέχνης για εκπαιδευτική χρήση*.

Την τρίτη ημέρα του Συμποσίου (13 Ιουλίου) ο Έλληνοαυστραλός έρευντής κ. Παν. Παναγιωτίδης παρουσίασε σειρά βυζαντινών και μεταβυζαντινών μουσικών χειρογράφων του 'Αγ. Όρους και έκαμε λόγο για την σπουδαιότητά τους στην σύγχρονη έρευνα. Ο Δρ. Παντελεήμων Τσορμπατζόγλου μίλησε για την «*Μεγαλόπολη*» *Θεσσαλονίκη*, όπως αυτή παρουσιάζεται στα *αγιολογικά και ιστορικά κείμενα της μεσοβυζαντινής περιόδου*. 'Ετσι ό όμιλητής, με βάση τον πλούτο των αγιολογικών κειμένων, παρουσίασε μιάν εικόνα της Θεσσαλονίκης κατά τον 7ο και 8ο αι. διαφωτίζοντας, τοιουτοτρόπως, πολλές πτυχές της κοινωνικής, πολιτιστικής και καθημερινής ζωής της που πέρασαν απαρατήρητες από τους χρονικογράφους της Κωνσταντινούπολεως. Ο κ. W. Liebeschuetz, του Πανεπιστημίου του Nottingham, ασχολήθηκε με την *Κοινοτική διοίκηση του ύστερου Βυζαντίου* και ειδικότερα με την Θεσσαλονίκη, ενώ η καθηγήτρια κ. Άγγελική Λαΐου με την *Οικονομία της Βυζαντινής Μακεδονίας κατά την παλαιολόγεια περίοδο* και έπεσήμανε ότι ως τά μέσα του 14ου αι. αυτή ήταν, κατά τό μάλλον η ήταν, άρτια δομημένη, κατά βάση άγροτική, έμπορική και βιοτεχνική. Από τά μέσα του 14ου αι. επέρχεται όξύτερη κρίση με άμεση συνέπεια την συγκέντρωση των πλουτοπαραγωγικών πηγών στους όλίγους και με εμφανείς τίς αντιδράσεις των μικρομεσαίων. Ο καθηγητής του Μετσοβείου Πολυτεχνείου κ. Γ. Λάββας ανέζητησε την *Σταθερότητα και την Άλλαγή στην άστική οικόδομηση της Βυζαντινής Μακεδονίας* παρουσιάζοντας τύπους οίκων της αρχαιότητας και του Βυζαντίου, προβαίνοντας στίς αναγκαίες συγκρίσεις και έπισημαίνοντας την αισθητή σημασία που απέδιδαν οι βυζαντινοί στην αρχιτεκτονική επηρεασμένοι από την θρησκευτική όντολογία και την πατερική αντίληψη περί χώρου, κενού, διαστήματος, σύμπαντος.

Ο καθηγητής του Α.Π.Θ. κ. Θεόδωρος Κορρές παρουσίασε τίς *προσπάθειες των Άβαρασλάβων νά καταλάβουν την Θεσσαλονίκη και τά θαύματα του Άγίου Δημητρίου* οι έπιδρομές αυτές, τόνισε ό όμιλητής, αρχίζουν από τά τέλη του 6ου αι., όταν δηλ. οι Άβαρασλάβοι έπετέθησαν τό πρώτον κατά τίς Θεσσαλονίκης (22 Σεπτ. 597) και σταματούν στό χρόνιο του Ίουστινιανού που τους κατένικσε και μετέφερε σημαντικό μέρος τους στό θέμα του Όρφικίου της Μ. Άσίας. Ο κ. Κορρές παρουσίασε, έπίσης, κείμενα των θαυμάτων του Άγ. Δημητρίου, όπου περιγράφονται οι έπεμβά-

σεις του Ἀγίου γιὰ τὴν σωτηρία τῆς Θεσσαλονίκης. Στὴν εἰσήγησή του ὁ καθηγητὴς κ. Ε. Χρυσός ἀσχολήθηκε μὲ τὶς *σλαβικὲς ἐγκαταστάσεις καὶ τὴν βυζαντινὴ ἐξουσία στὰ Βαλκάνια κατὰ τὸν Μεσαίωνα* καὶ ἐξέτασε τοὺς μηχανισμοὺς ποὺ μεταχειρίσθηκε ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία προκειμένου νὰ ἐλέγξει τὶς ἐγκαταστάσεις αὐτὲς τῶν Σλάβων στὰ ἐδάφη τῆς ἐφαρμοζόμενης, κατὰ πρῶτον, τὸν θεσμό τῆς σκλαβηνίας ποὺ ἀπετέλεσε μετὰ τὰ μέσα τοῦ 8ου αἰ. μίᾳ ὀργανωμένη πολιτικο-εθνικῇ ἐνότητι ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας. Ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Sydney κ. Μ. Jeffreys παρουσίασε τὴν *προσπάθεια τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Κομνηνοῦ νὰ δημιουργήσει ἓνα μακεδονικὸ στρατὸ στὴν ἴδια τὴν Μακεδονία, τὴν Θράκη καὶ τὴν Μικρά Ἀσία κατὰ τὰ πρότυπα τῶν ἱπποτῶν*. Μία ἀποψη, ποὺ κατὰ τὸν ὁμιλητὴ, πρέπει νὰ ἐπαναγνωσθεῖ μὲ βάση, πάντοτε, τὶς βυζαντινὲς πηγές. Ἡ ἐρευνήτρια δ. Ἀννα Καραμανίδου μίλησε γιὰ τοὺς Ἀγίους τῆς Μακεδονίας σὲ *ἐρευνητικὸ πρόγραμμα τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν τοῦ Α.Π.Θ.* πρόκειται, εἶπε, γιὰ ἓνα φιλόδοξο πρόγραμμα, ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ καθηγητοῦ πατρὸς Θεοδώρου Ζήσι, ποὺ στοχεύει στὴν παρουσίαση τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων ἁγίων σχετιζομένων μὲ τὴν Μακεδονία καὶ ποὺ θὰ βοηθήσει πολλοὺς ἐπιστημονικοὺς τομεῖς (βυζαντινολογία, θεολογία, τέχνη, λαογραφία, ἱστορία) μετὰ τὴν ὁλοκλήρωσή του.

Στὴν κεντρικὴ διάλεξη-εἰσήγηση τῆς ἡμέρας ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πενσυλβανίας κ. Anthony Cutler μίλησε γιὰ τὴν *Ἀνταλλαγὴ Δώρων μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Μουσουλμάνων κατὰ τὸν 9ο-11ο αἰ.* καὶ τόνισε ὅτι οἱ ἀνταλλαγές αὐτές, ἐκτὸς φυσικὰ ἐκείνων ἐπὶ διπλωματικῷ ἐπιπέδου, δείχνουν τὴν ἐπικοινωνία τῶν δύο ἐτεροδόξων γεγονοτικῶν λαῶν, τὴν βουλὴν τοὺς γιὰ εἰρήνη, τὴν ἐπιδιώξιν τοὺς νὰ προβάλουν τὸν πολιτισμὸ τους καί, ἐν πάσῃ περιπτώσει, παρέχουν μίᾳ πολὺ διαφοροετικῇ εἰκὼνᾳ ἀπὸ ἐκείνῃ ποὺ ἔχουμε διαμορφώσει περὶ ἐχθρικών σχέσεων μεταξὺ τῶν. Ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Δυτ. Αὐστραλίας κ. Norman Ashton παρουσίασε στὴν εἰσήγησή του μίᾳ *ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Κρήτη, ὅπου πολλὲς ἀναφορές στὴν Θεσσαλονικητὴ τῆς ρωμαϊκῆς περιόδου*· παραλλήλως ἐπιχείρησε νὰ ἐξηγήσῃ τὴν λέξη ἀρχισυνάγωγος ποὺ περιέχεται στὴν ἐπιγραφὴ. Ἀκολούθως ὁ ἐλληνιστὴς κ. Ἰω. Imrscher, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου, μίλησε μὲ θέμα τὴν *Μακεδονία ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τῆς 4ης Σταυροφορίας* μὲ βάση τὶς παλαιότερες πηγές, εὐρωπαϊκὲς καὶ ἐλληνικές, καὶ τόνισε ὅτι ἡ Μακεδονία ἦταν ἓνα ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μὲ ἄμεση συνείδηση τῆς παραδόσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Τὸ θέμα τῆς εἰσηγήσεως τοῦ ἀρχιτέκτονος-ἀρχαιολόγου κ. Πλουτ. Θεοχαρίδη ἦταν οἱ *βυζαντινοὶ πύργοι τῆς Μακεδονίας*· ὁ ὁμιλητὴς παρουσίασε σειρὰ σωζομένων πύργων ἢ ἐρειπίων τους, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τους, τὴν ἱστορικὴν προοπτικὴν τους, τὴν χρησιμότητά τους, τὴν καταγωγὴν τους, τὰ προσκτίσματα καὶ φυσικὰ τὴν ιδιαιτερότητα τῶν πύργων τοῦ Ἀγίου Ὄρους.

Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φραγκφούρτης κ. G. Podskalsky παρουσίασε τοὺς *ἀρχιεπισκόπους Ἀχρίδος Θεοφύλακτο καὶ Δημήτριον Χωματιανὸ καὶ τὴν σημασία τους γιὰ τὴν κοσμικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Μακεδονίας*. Ὁ ὁμιλητὴς ἀνέλυσε τὸ ἐνδιαφέρον τους, ὅπως καὶ αὐτὸ ἐνός ἄλλου διαδόχου τους τοῦ Κ. Καβάσιλα, γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ αὐτονομία τῆς περιοχῆς, τὸν ἀσίστατο ζῆλον τους γιὰ τὴν προδοδὸν τῶν ἀπαιδεύτων Σλάβων, τὴν εἰρηνικὴν τοιποθέτησίν τους ἀπέναντι στὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, τὴν ἀντίθεση τοῦ Χωματιανοῦ ἀπέναντι στὴν ἀντικανονικὴ αὐτοκέφαλη σερβικὴ ἀρχιεπισκοπὴ, στὴν συγγραφὴ κανόνων ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ἀφορώντων στοὺς πληθυσμοὺς τῆς βυζαντινῆς Μακεδονίας. Ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ν. Ὑερσέης π. Δημ. Κωνσταντέλος ἀσχολήθηκε μὲ τὴν *κλασσικὴ*

παιδεία και κληρονομιά του Θεοφυλάκτου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος, ἐνῶ ὁ καθηγ. τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἀθαν. Καραθανάσης μίλησε γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Φιλίππου, τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς Μακεδονίας στὰ ἔργα τῶν φιλοσόφων, τῶν θεολόγων καὶ τῶν πολιτικῶν τῆς Παλαιολογεῖου περιόδου. Ὁ κ. Καραθανάσης ἐπεσήμανε ὅτι κατὰ τὴν κρίσιμη αὐτὴν περίοδο οἱ βυζαντινοὶ λόγιοι, ἰδίως οἱ καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη, μνημόνευαν τοὺς δύο Μακεδόνες βασιλεῖς ὡς παραδείγματα θάρρους, δυνάμεως, δόξης καὶ καλοῦσαν ἄρχοντες καὶ λαὸ νὰ τοὺς μιμηθοῦν ἀνθισταμένους ἀπέναντι στὸν τουρκικὸ κίνδυνο. Ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Ἀπόστολος Καρπόζηλος μίλησε γιὰ τὴν Μακεδονία ὅπως αὐτὴ παρουσιάζεται στὴν ἐπιστολογραφία τοῦ 14ου αἰ.: ὁ ὁμιλητὴς στηρίχθηκε ἰδιαίτερα στὸ κείμενο τοῦ Νικηφόρου Γρηγορά, ὅπου περιγράφεται τὸ ταξίδι του ὡς τὰ Σκόπια, κατὰ τὸ ὁποῖο ἐντυπωσιάσθηκε ἀπὸ τὴν καταστροφή τῆς ὑπαίθρου ἐξαιτίας τῶν ἐπιδρομῶν. Ἄλλες πηγές γιὰ τὴν Μακεδονία τῆς ἐποχῆς οἱ ἐπιστολές τοῦ Ματθαίου Γαβαλά, τοῦ Θωμᾶ Μαγίστρου καὶ ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Μανουὴλ Β΄ Παλαιολόγου καὶ τοῦ Δημ. Κυδωνίη, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔχουμε πολλές πληροφορίες γιὰ τὴν Θεσσαλονίκη τῶν ἐτῶν 1382-1387. Ὁ μουσικολόγος καθηγητὴς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἀντ. Ἀλνγιζάκης παρουσίασε τὸ φιλοσοφικὸ καὶ θεολογικὸ ὑπόβαθρο τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς καὶ ὑπενθύμισε ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολη, ἡ Θεσσαλονίκη, τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπέτέλεσαν τίς ἐστίες τῆς μουσικῆς δημιουργίας ποὺ ἐπηρέασε τὸν δυτικὸ καὶ σλαβικὸ κόσμο. Κατὰ τὸν ὁμιλητὴ ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ προβάλλει τὴν διδασκαλία καὶ τὴν γενικὴ ἰδέα τῆς Ἐκκλησίας μέσ' ἀπὸ τὴν ὁρθόδοξη θεολογία ποὺ τὴν προοπτικὴ τῆς δηλώνει τὸ σύστημα τῶν ὀκτῶ ἤχων στὸ βυζαντινὸ λειτουργικὸ τυπικὸ. Στοιχεῖα τῆς τῶ μυστήριου τῆς ὁδοῦς ἡμέρας, ἡ Ἀνάσταση, ἡ αἰωνιότητα, ἡ λύτρωση ἀπὸ τὴν φθορὰ καὶ τὸν θάνατο, ὁ θεὸς ἔξω.

Ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Δυτ. Αὐστραλίας κ. John Melville Jones παρουσίασε τὸ Τέλος τῆς Βυζαντινῆς Μακεδονίας καὶ ἐπεσήμανε τίς δυνατότητες ποὺ εἶχε ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία νὰ περισώσει τὴν Μακεδονία μετὰ τὴν ἥττα τοῦ Βασιλείου στὴν μάχη τῆς Ἀγκύρας τὸ 1402 ἀπὸ τὸν Τιμούρ Λέγκ. Ἔτσι, μέ βάση τίς πηγές, ὁ κ. Melville προχώρησε στὴν ἐξέταση τῶν συνθηκῶν ποὺ διαμορφώθηκαν στὴν αὐτοκρατορία καὶ ποὺ ὁδήγησαν σταδιακὰ στὴν ἀπώλεια τῆς Κασσανδρείας, τοῦ Πλαταμῶνος, τῆς Ἰερισσοῦ, τῆς Χριστουπόλεως (1425) καὶ τέλος τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1430. Ὁ καθηγ. κ. Γ. Καναράκης παρουσίασε τίς πολλές καὶ ποικίλες ἐπιδράσεις τοῦ Βυζαντίου στὴν Φιλολογία, τὴν τέχνη, τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς σύγχρονης Αὐστραλίας. Ἡ καθηγήτρια τοῦ Α.Π.Θ. κ. Μάρθα Γρηγορίου-Ἰωαννίδου ἀσχολήθηκε μέ τὴν ἔκφραση «ἡ καθ' ἡμᾶς γλῶσσα», ποὺ ἀπαντᾶται στὰ θαῦματα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου καὶ ποὺ φωνικά σημαίνει τὴν ἐλληνικὴ καὶ μόνον καί, ὡς ἐκ τούτου, πρέπει νὰ ἀπορριφθεῖ ἡ εἰκασία γιὰ ὑπαρξὴ ἰδιαίτερης διαλέκτου τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀφορμὴ γιὰ τὸ σκόλοιο αὐτὸ ἔδωσαν μία ἀναφορά τῶν κειμένων τῶν θαυμάτων τοῦ Ἀγ. Δημητρίου ὅτι ὁ Μαῦρος, ὑπαρχηγὸς τῶν σκλάβων τοῦ Κοῦβερ, μιλοῦσε ἐκτός τῆς λατινικῆς, τῆς σλαβικῆς καὶ τῆς βουλγαρικῆς καὶ τὴν «καθ' ἡμᾶς» γλῶσσα. Ἡ καταληκτικὴ διάλεξη τοῦ Συμποσίου εἶχε ὁμιλητὴ τὸν καθηγ. τοῦ Α.Π.Θ. κ. Παῖδ. Μαλιγκοῦδη καὶ θέμα τῆς: Συμφιλίωσης τοῦ παρόντος μέ τὸ παρελθόν ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ σλαβικὴ ἐνδοχώρα. Ὁ ὁμιλητὴς εἰδείξε ὅτι τὸ ἱστορικὸ παρελθὸν τῶν ἐλληνοσλαβικῶν σχέσεων προσφέρεται, γιὰ τοὺς ἐπιστήμονες καὶ τοὺς πολιτικούς, ὡς ἓνα πεδίο συμφιλίωσης καὶ συνεργασίας καὶ ἡ Θεσσαλονίκη ὡς ἓνα κέντρο ὁρθόδοξου παραδόσεως μέ ἀπήχηση στους σλαβικούς ὁρθόδοξους λαούς — ἓνα ὄρολο ποὺ εἶχε, ἄλλωστε, καὶ κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδο.

Τίς ἐντυπώσεις τους καὶ τὰ συμπεράσματα τοῦ Συμποσίου ἐξέθεσαν στὸ τέλος οἱ

καθηγητές J. Koder, Ἀγγελική Λαΐου, R. Scott, Ε. Χρυσός, Φ. Μαλιγκούδης καί Ant. Cutler. Ἐπρόκειτο γιά ἓνα Συμπόσιο πού σέ διεθνές ἐπίπεδο ἀνέδειξε τόν ρόλο καί τόν χαρακτήρα τῆς Βυζαντινῆς Μακεδονίας μέσ' ἀπό τήν ἑλληνική κλασσική παράδοση καί τήν Ὁρθοδοξία.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΣΤΗΝ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Μέ πρωτοβουλία τῆς Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῆς Χαλκιδικῆς πού ἐδρεῖε στήν Θεσσαλονίκη ὁργανώθηκε ἀπό 13-15 Ὀκτωβρίου 1995 στό Ποσειδί τῆς Χαλκιδικῆς τό τέταρτο ἱστορικό συμπόσιο μέ θέμα τήν Χαλκιδική κατὰ τήν Τουρκοκρατία. Τό Συμπόσιο αὐτό ἐρχεται ὡς συνέχεια τοῦ Συνεδρίου «Ἀναπτυξιακός σχεδιασμός τῆς πρό τοῦ Ἁγίου περιοχῆς», πού εἶχε ὁργανώσει ὁ Ἀναπτυξιακός Σύνδεσμος τῆς Γεωγραφικῆς Ἑνότητος ὁ «Ἀριστοτέλης», πού τελοῦσε ὑπό τήν αἰγίδα τῆς Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῆς Χαλκιδικῆς. Εἴκοσι πέντε εἰσηγητές, γνωστοί πανεπιστημιακοί καί ἐρευνητές, παρουσίασαν θέματα ἱστορίας, πολιτισμοῦ, τέχνης, δικαίου τῆς Χαλκιδικῆς ἀπό τόν 15ο-20ῶ αἰώνα.

Τήν Παρασκευή 13 Ὀκτωβρίου ἔλαβε χώρα ἡ πανηγυρική ἐναρκτήρια συνεδρία τοῦ Συμποσίου, στήν ὅποια παρέστησαν οἱ ἐκκλησιαστικές, πολιτικές, στρατιωτικές καί λοιπές ἀρχές τῆς Χαλκιδικῆς. Στήν προσφώνησή του ὁ Πρόεδρος τῆς Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῆς Χαλκιδικῆς κ. Β. Πάππας ἐπεσήμανε τήν σημασία τοῦ Συμποσίου αὐτοῦ πού, τέταρτο στήν σειρά, φιλοδοξεῖ νά καλύψει ἓνα μεγάλο κενό, τήν ἀνάδειξη δηλ. τῆς Χαλκιδικῆς κατὰ τήν Τουρκοκρατία. Τήν συγκλονιστική φρυσιογνωμία καί ἱστορική πορεία τῆς Χαλκιδικῆς καί τήν ἀνάγκη γιά τήν βαθύτερη γνώση τῶν ἱστορικῶν δρωμένων τῆς ἐτόνισαν στίς προσφωνήσεις τους ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Ὑπουργοῦ Μακεδονίας-Θράκης κ. Κ. Τριαρίδη κ. Ἰωαννίδης, ὁ πρόεδρος τῆς ΤΕΔΚ Ν. Χαλκιδικῆς κ. Δ. Τζηρίτης, ὁ δήμαρχος Κασσανδρείας κ. Π. Παπαγιάννης, ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Μητροπολίτου Κασσανδρείας κ. Συνεσίου καί ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως τοῦ Ἁγίου Ὁρους π. Μάξιμος Ἰβηρίτης. Ἀκολούθησαν τά ἐγκαίνια φωτογραφικῶν ἐκθέσεων μέ θέματα τήν φυλή τῶν Καλᾶς, ἀπογόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου στό Ἀφγανιστάν, τόν λαϊκό πολιτισμό τῆς Χαλκιδικῆς καί τόν Ἑλληνισμό τῆς Ἱμβρου καί Τενέδου.

Κατά τήν πρώτη συνεδρία μέ πρόεδρο τόν καθηγητή κ. Κ. Α. Βαβοῦσχο, Πρόεδρο τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ἡ ἀντιπρόεδρος τῆς Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῆς Χαλκιδικῆς κ. Ἐρατὼ Ζέλιου-Μαστοροκώστα, λυκεϊάρχης-δο. Φ., παρουσίασε τήν Χαλκιδική κατὰ τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας καί εἰδικότερα κατὰ τόν Μακεδονικό Ἀγῶνα, ἐνῶ ὁ κ. Βαβοῦσχος ἐξέτασε θέματα ἀπονομῆς δικαιοσύνης στήν Τουρκοκρατούμενη Χαλκιδική, ὅπως ἡ ἱερολογία ἐπὶ μνηστείας, ἡ προφορική συμφωνία ἐπὶ πρῶικός, τό κοινοτικό πνεῦμα τῆς Χαλκιδικῆς, ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας σέ θέματα δικαίου. Κατά τήν ἀπογευματινὴν συνεδρία, μέ πρόεδρο τόν καθηγητή κ. Ἄθ. Ἀγγελόπουλο, ὁ ἀρχιτέκτων-ἀνασκηλωτής κ. Ζαφ. Οἰκονόμου παρουσίασε διαχρονικῶς τήν ἱστορία τῆς Γαλάτιας ἐπιμένοντας στήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, τήν συμμετοχή τῆς στήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, μέ τόν ἐπίσκοπο Ἰγνάτιο,